

Píše Martin Hrdina

(E*forum, 22. 07. 2020)

Ve dvousvazkovém počínu **Milana Šedivého**, sestávajícím z edice dopisů (**Své milence**) a z výboru z básní (**Písně Viviany**), přichází na světlo utajovaný vztah Jaroslava Vrchlického s Justýnou Vondroušovou, o němž se životopisci zmiňovali ještě po desetiletích jen v náznacích a jehož kontury načrtl beletrizovanou formou František Kožík (*Za trochu lásky...*, 1997). Vondroušová byla učitelkou ve Slaném, Vrchlického poznala jako posluchačka jeho přednášek v rámci hospitace na univerzitě a v letech 1904–1908 za ním pravidelně jezdila do pražského „hnízda“ či „doupěte“, jak nazýval ateliér jednoho ze svých přátel. V Literárním archivu PNP jsou ve fondu Jaroslava Vrchlického uloženy rukopisy i různé opisy pozdravů, vzkazů s instrukcemi a příležitostných úvah či básní, jimiž Vrchlický vyplňoval čas mezi jednotlivými dostaveníčky (editor bohužel nesděluje, kdy a jakou cestou se prameny do archivu dostaly). Vrchlický zřejmě nepředpokládal, že by se tyto texty mohly dochovat, natož tisknout, a milence, která poznala jeho nahé tělo, v nich také z nitra odkrýval víc než přátelům, pro něž míval vyhrazené jiné večery v týdnu. Jinými slovy, za personu, kterou ukazoval svým kolegům, známým a členům širšího i úzkého rodinného kruhu, se v mileneckém vztahu schovával daleko méně. Dopisy, s jejichž obsahem Vondroušová po smrti Vrchlického seznámila nejspíš několik jednotlivců (editor vcelku přesvědčivě domýšlí, že pramen nebyl neznámý ani biografu Vítězslavu Tichému), však nejsou jen eldorádem pro všetečky zaujaté soukromým životem slavného umělce – představují důležité doplnění a korektiv obrazu, jaký o něm byl poskládán životopisci na podkladě memoárů povětšinou pietní dikce, sepsaných jeho uctívači.

Z nečetných střízlivějších pohledů na Vrchlického vynikají svým významem teprve nedávno vydané paměti Bedřicha Frída, v nichž narazíme i na úvahy o básnickových milostných vzplanutích. Vrchlického bratr se domníval, že po zklamání v manželství „ztratil úctu k ženám a hledal u nich jen ukojení smyslů. Někdy byl i cynikem – on, člověk kdysi tak jemný! – ale pak, když zvítězil u něho zase rozum a vrozený útlocit, smýšlel i v posledních letech o ženách opět ušlechtilé“ (in: *Vedle sebe šli jsme dálnou poutí...*, ed. J. Hubáček, FF UK 2016, s. 97). Na otázku, zda Vrchlický byl, či nebyl ve vztahu k ženám cynický, si různí čtenáři čerstvě vydané korespondence odpoví patrně různě, dozajista však dopisy vyvracejí Frídovo tvrzení, že „ženské známosti“ po obou Podlipských a Karle Bezdíčkové už neměly pro Vrchlického „nijakého hlubšího významu“ (tamtéž). Vrchlický vnímal vztah s Vondroušovou jako příležitost obezdít se, byť dočasně – na jedno odpoledne či večer v týdnu vůči vnějšímu světu a poměrům, do nichž se v průběhu života vmanévroval. Spoutaný rodinnými i společenskými vazbami toužil být pokud možno svobodný alespoň v tomto vztahu. V periodicky opakovaných setkáních mu nešlo, jak Vondroušové připomínal, jen o tělo, ale též o ducha. Básníkovo

psychické ekvilibrium a křehké soužití však permanentně ohrožovaly pokusy milenky vykročit z dohodnutých mezí, jako byly například návrhy na setkání na veřejných místech. Po vybočení z „předzjednané harmonie“, jímž mohlo být třeba i podezření, že Vrchlický mívá koitus s jinými ženami, bývala Vondroušová zpravidla disciplinována - třeba i takto: „A především se nerozlicuj umíněnými myšlenkami a zbytečnou melancholií a piš mi zas pár řádek, jakos psávala, plných štěstí a radosti“ (s. 219). Stesky, pochybnosti či úlevná slova, jež neohrožovaly milenecký vztah v jeho základech, však ve vzájemné komunikaci místo měly.

Vrchlický sdílel s Vondroušovou například prožitky osamocení mezi lidmi i zklamání z postoje moderních básníků a kritiků k jeho dílu. Nedoceněný si však připadal také po finanční stránce - i po padesátce ho dokázalo rozladit pracovní setkání s nakladatelem Bedřichem Kočím v jeho letní vile v Zátíší, po kterém Vondroušové napsal: „Bože, ti lidé žijí jako lordi, kdežto my, kteří vlastně tu literaturu děláme, jsme proti nim žebráci. Přeji každému, co má, ať již osudem či zásluhou, ale zde se vtíraly přece všelijaké reflexe socialistické na mysl. Jen jsem se ptal, proč duch obchodní jest k svým vyznavačům vlídnější než duch básnický, a vděčnější?“ (s. 257). Literárno však prostupovalo vztah milenců, komunikujících i prostřednictvím zástupných jmen Merlin a Viviana, především v básních, které Vrchlický pro partnerku napsal. Vondroušové, jejíž habitus se vedle skutečností zřejmých z dopisů Vrchlického rýsuje i v několika jejích listech obsažených v edici, nepochybně lichotilo, že ji a jejich vztah oslavuje verši významný literát, a snad ho o takové verše sama žádala. V životě Vrchlického to nebylo poprvé, kdy náklonnost ženy opětoval poezií, ve vztahu s Vondroušovou si však už byl vědom, že „platiti verši je tuze problematická měna“ (s. 164). Jen málo z výtvorů této provenience přitom zařazoval do knih svých veršů a osud těch ostatních ho zřejmě příliš nezajímal.

Edice Milana Šedivého zahrnuje všechny dochované básnické texty, jež Vrchlický pro svou milenkou napsal povětšinou na samostatných lístcích papíru opatřených datací. Editor jich napočítal 146, z nich asi dvě desítky dohledal s drobnými úpravami v publikovaných knihách Vrchlického. Rozhodl se je zpřístupnit pochopitelně v původní podobě, jak je četla Justýna Vondroušová, a zbývající korpus básní dochovaných jen v rukopisu pak učinil východiskem zmíněného výboru *Písň Viviany*. Na vrchol proslulé papírové pyramidy Vrchlického veršů (kde se od roku 1930 vyjímalo *Kvítí Perdity*) sice uspořádáním tohoto výboru posadil nový kvádr a zjednal tak i sobě kus nehynoucí slávy, prameni ovšem příliš neposloužil. Šestaosmdesát básní pojatých do výboru je totiž na rozdíl od ostatních vytrženo z konvolutu korespondence a jejím čtenářům se tím de facto ztrácí z očí kontext, ve kterém vznikly.

Hodnocení pozdního období Vrchlického tvorby dosud neznámé texty zřejmě nezmění. Cézura mezi veřejným a neveřejným zde nečlení produkci na disparátní části, jako je tomu v díle Irmy Geisslové. Tak jako ve svých uveřejněných pracích také v básních psaných pro domo sua byl Vrchlický egocentrický, toužil v nových a nových variacích již vyřčeného sdělovat, jak vnímá a prožívá svět. Podobně jako v množství publikovaných sbírek z první dekády 20. století i v textech, které zůstaly v rukopisu,

lze pozorovat rozvíjení symbolických významů některých návratných motivů, vrcholící v posledních pracích Vrchlického. Například básní *Co viděl Merlín mezi ňadry Viviany* zřetelně probleskuje cosi ze známého integrálního symbolu stromu života: „Já vidím život / proudící, mnohotvárný, / velký a svatý, / jímž všecko jest, bylo a bude / i příroda i vesmír, / pod jehož tepy, / jež rovny kataraktům bouří a slapům, / se tají plaché ptáče, / se tají drobný kvítek, / se tají naše - Viviano - štěstí, / se tají náš život v naší lásce! / To všecko na Tvém srdci leží / zde mezi Tvými ňadry, / zde v malé Tvoji ruce, / ó Viviano -!“ (s. 22).

Práce Milana Šedivého je relevantním zdrojem nejen pro badatele o Vrchlickém, ale i pro budoucí pořizovatele výborů z jeho lyriky, a to i přesto, že nenaplnuje zavedený standard pramenných edic tohoto typu. Editor ve vysvětlivkách k dopisům sice uplatnil rozsáhlé vědomosti o Vrchlickém, ale užitečné postřehy se zde často mísí s přebytnými a někdy i nepřipadnými úvahami. Například komentář k Vrchlického domněnce, že Lev Skrbenský by se mohl přičinit o zisk lepšího místa pro Vondroušovou (s. 212), sugeruje (pramenně nepodložený) styk Vondroušové s tímto prelátem; zmínku o přísném zákazu, jímž Skrbenský kněžím odepřel psát o Vrchlickém, potom podpírá spekulace: „Jestli se mu Vondroušová zpovídala, ani bych se nedivil...“ (s. 423). Přehnaně extenzivní komentování pramene tu jde nejednou na vrub formulační správnosti a pozornosti k detailu. Editor tak například opraví Vrchlického psaní jména „Montecuculli“, ale vzápětí v téže vysvětlivce uvádí „Marano nad Paranem“ (místo Panarem; s. 453). Na s. 416 zase uvažuje, že po kritice z tábora mladých autorů ve Vrchlickém zůstalo nechutenství (místo znechucení) apod. Chybám bohužel neunikla ani ediční složka obou svazků. Například dobově nijak výjimečnou pravopisnou podobu „katarh“ editor opakovaně čte „katavl“ (s. 85 a 152, s vysvětlením: „Zřejmě dobová lexikální varianta pro katar - zánět.“). Rukopis zkomolil editor i jinak: namísto správného „vznikla různá nepochopení“ píše „vynikla různá nepochopení“, místo „vyšší dívčí“ uvádí „vjem dívčí“ (s. 284) atd. V *Písniích Viviany* pak bije do očí verš „Ty přijdeš jako Sněžka božské lásky“ (s. 42), kde rukopis (a dokonce i archivní pomůcka - jedná se o vstupní verš básně) uvádí „kněžka“. Verš „hleděli jsme si - rozhodnuto!“ (s. 43) má zjevně porušený rytmus a pohled do rukopisu ukazuje, že Vrchlický psal „hledli“. Na s. 48 místo „v políbení mých! -“ má být „a políbení mých! -“... Na překvapení lze narazit také při čtení ediční poznámky (změna „bezesné noci“ na „bezesné noci“ s odůvodněním: „nejde o seno, nýbrž o sen“; s. 473). Příčinu relativně vysokého počtu lapsů odhalí pohled do tiráže obou svazků - nakladatel a editor v jedné osobě se obešel bez služeb redaktora. Je to škoda - snížil tím hodnotu badatelského výkonu, který si jinak zaslouží uznání.

Jaroslav Vrchlický: *Své milence. Listy a básně pro Justýnu Vondroušovou & Písň Viviany*. Ed. Milan Šedivý. Praha: Milan Šedivý, 2020, 505 & 125 s.